

KURUMSAL

İKTİSAT

KURALLAR VE
KURUMLARIN
İKTİSADİ GELİŞME
AÇISINDAN ÖNEMİ

editör

COSKUN CAN AKTAN

KURUMSAL İKTİSAT

Kurallar ve Kurumların İktisadi Gelişme Açısından Önemi

Editör:

Prof. Dr. Coşkun Can Aktan

Katkıda Bulunanlar:

Prof.Dr. Ahmet Faruk Aysan, İstanbul Őehir Üniversitesi
Doç.Dr.Cemil Serhat Akın, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç.Dr. Hülya Derya, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Dr.Özge Kama, Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç.Dr. Sema Yılmaz Genç, Kocaeli Üniversitesi
Dr. Serdar Yay, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Yahya Can Dura, İçişleri Bakanlığı Planlama Uzmanı
Dr.Yıldırım Beyazıt Çiçen, Gümüşhane Üniversitesi

**SOBİAD :: SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
HUKUK VE İKTİSAT ARAŞTIRMALARI MERKEZİ**

SOBİAD-HİAM Hukuk ve İktisat Yaklaşımı kapsamına dahil tüm disiplinlerde araştırmalar yapılmasını; konferans, panel, forum ve benzeri etkinlikler düzenlenmesini desteklemek amacıyla Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SOBİAD) bünyesinde oluşturulmuş bir merkezdir.

:: Kamu Tercihi :: Anayasal İktisat :: Kurumsal İktisat :: Regülasyon İktisadı ::
:: Mülkiyet Hakları İktisadı :: İşlem Maliyetleri İktisadı ::: ::

**SOSRES:: THE SOCIAL SCIENCES RESEARCH SOCIETY
The CENTER FOR STUDY OF LAW AND ECONOMICS (CSLE)**

The Center for Study of Law and Economics (CSLE) is an initiative of the Social Sciences Research Society (SOSRES), a non-governmental research organization based in Turkey. The objective of the CSLE is to promote high-quality research in the fields at the interface of law and economics.

Public Choice :: Constitutional Economics :: Institutional Economics :: Regulatory Economics Economics of Property Rights :: Economics of Transaction Costs ::: ::

info@sobiad.org www.sobiad.org

Copyright © 2020, Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SOBİAD)'ne aittir. SOBİAD'ın izni olmadan tanıtım amaçlı toplam bir sayfayı geçmeyecek alıntılar hariç olmak üzere, hiçbir şekilde kitabın tümü veya bir kısmı herhangi bir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları

ISBN: 978-605-69931-4-5

Tavsiye Edilen Referans Bilgisi:

Aktan, Coşkun Can (Ed.) 2020. Kurumsal İktisat, Kurallar ve Kurumların İktisadi Gelişme Açısından Önemi, İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.

ÖNSÖZ

Bu kitap içerisinde Kurumsal İktisat üzerine muhtelif araştırma ve incelemeler yer almaktadır.

Coşkun Can Aktan ve Serdar Yay *“Hukuk ve İktisat Yaklaşımı ve Kurumsal İktisat -Kısa Tarihçe: Doğuşu ve Gelişimi-“* başlığını taşıyan çalışmalarında kurallar ve kurumların iktisadi analizini yapan hukukun iktisadi analizi, hukuk ve iktisat yaklaşımı ve kurumsal iktisadın iç içe olan ancak birbirleriyle belirli çizgilerle ayrılan kısa tarihini ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Ahmet Faruk Aysan *“Yönetişim ve Kurumlar Kavramlarının Yükselişi”* başlığını taşıyan çalışmasında kurumsal iktisat literatüründe yer alan “yönetim” (governance) ve “kurumsal kalite” kavramlarını açıklığa kavuşturmuştur. Aysan çalışmasının sonunda iyi yönetim ve kaliteli kurumlara ulaşmanın ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmeye katkı sağladığına vurgu yapmaktadır.

Özge Kama kurumsal iktisadın doğuşu ve gelişimini inceleyen makalesinde *“günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başaran kurumların sırrını bilmek bundan sonra daha istikrarlı bir düzen kurma açısından önemli olacaktır”* tespitinde bulunmaktadır.

Cemil Serhat Akın’ın *“Kurumsal İktisadın Kavramsal Temelleri”* çalışması adından da anlaşılacağı üzere giriş niteliğinde temel bilgileri ve kavramları açıklamaktadır.

Hülya Derya bu kitaba *“Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme”* başlığını taşıyan çalışması ile bir katkı sunmaktadır. Hülya Derya, kurumsal iktisadın kapsamının oldukça geniş olduğunu ve okulun kurumların oluşumunu, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve tarih ile harmanlayarak geniş bir perspektiften incelediğine vurgu yapmaktadır.

Sema Yılmaz Genç ve Ramazan Ekiz’in çalışmalarında ise kurumsal iktisadın metodolojik ve terminolojik temelleri özetlenmektedir.

“Yeni Kurumsal İktisat Perspektifi ve İşlem Maliyetleri” başlığını taşıyan çalışmasında Yıldırım Beyazıt Çiçen konuyu Ronald Coase ve Oliver Williamson’un “işlem maliyetleri” perspektifi çerçevesinde ele almaktadır.

Yahya Can Dura’nın *“Asıl ve Yeni Kurumsal İktisat: Farklılıklar ve Benzerlikler Üzerine Bir Çözümleme”* başlıklı çalışması ise şu önemli tespiti içermektedir. *“... Asıl Kurumsal İktisat ile onu eski kabul eden ve dolayısıyla kendisini kurumsal iktisadın yeni akımı olarak nitelendiren akım arasındaki farklılıklar, benzerliklerinin çok ötesindedir. Bu iki ekol, tek bir damardan beslenen ve birbirlerinin devamı olan, düşünsel ve yöntemsel bütünlüğe sahip ekoller olarak görülemez. Aralarında öze müteallik büyük ayrışmalar söz konusudur.”*

Ülkemizde henüz kurumsal iktisat alanında bir kapsamlı literatürün varlığından söz edilemez. Bu alanda Türkçe yazılmış birkaç kitap ve sınırlı sayıda makale mevcuttur. Aynı şekilde kurumsal iktisat alanında yazılmış doktora tezlerinin de sayısı oldukça sınırlıdır. Bu bakımdan elinizdeki mütevazı çalışmanın literatüre bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu kitaba katkılar sunan tüm yazarlara (Ahmet Faruk Aysan, Cemil Serhat Akın, Hülya Derya, Özge Kama, Ramazan Ekiz, Sema Yılmaz Genç, Serdar Yay, Yahya Can Dura, Yıldırım Beyazıt Çiçen) tek tek teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliyoruz.

Prof.Dr. Coşkun Can Aktan

İÇİNDEKİLER

Önsöz	4
Hukuk ve İktisat Yaklaşımı, Hukukun İktisadi Analizi ve Kurumsal İktisat -Kısa Tarihçe: Doğuşu ve Gelişimi- Coşkun Can Aktan & Serdar Yay	7
Yönetişim ve Kurumlar Kavramlarının Yükselişi Ahmet Faruk Aysan	23
Kurumsal İktisat Okulu Özge Kama.....	48
Kurumsal İktisadın Kavramsal Temelleri Cemil Serhat Akın	97
Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme Hülya Derya	126
Kurumsal İktisat: Metodolojik ve Terminolojik Temeller Sema Yılmaz Genç ve Ramazan Ekiz.....	157
Yeni Kurumsal İktisat Perspektifi ve İşlem Maliyetleri Yıldırım Beyazıt Çiçen	178
Asıl ve Yeni Kurumsal İktisat: Farklılıklar ve Benzerlikler Üzerine Bir Çözümleme Yahya Can Dura.....	216

KURUMSAL İKTİSAT: METODOLOJİK VE TERMİNOLOJİK TEMELLER¹

Sema Yılmaz Genç & Ramazan Ekiz

GİRİŞ

Önceleri bireysel olarak ortaya çıkan çaba ile bir amaca ulaşma güdüsü, daha sonra kolektif bir yapıya dönüşerek toplumu oluşturan unsurlar arasında yer alır. Toprak kazanma, kazanılan toprağı savunma, hak elde etme, elde edilen hakların korunması ve buna benzer bir çok istek ve amaçlar tekil olarak başarılmasının imkansız veya imkansıza yakın ihtimal taşıması niteliğinden dolayı; birlik olarak gerçekleştirilebilecek amaçlar, toplum kurmayı ve örgütlenmeyi gerektirir. Bu bağlamda bireyler; savaş, barış, kalkınma, büyüme, istikrar sağlama gibi birçok amaca ulaşmada, elzem olduğunu düşündükleri toplumu bir araya gelerek oluşturur. Ancak toplumu oluşturmak, bu amaçlara ulaşmada gerekli ama yeterli olmayan bir adımdır. Yeterlilik sağlayabilecek koşul, toplumun bu amaçlara ulaşmada kullanabileceği araçları ve süreçleri yönetecek ve kurallar oluşturacak, denetim fonksiyonunu yerine getirecek kurumlar oluşturabilmektir. Bu oluşum, genellikle uzun bir zaman dilimi içinde bir süreç gerektirecek şekilde gerçekleşir. Kurumlar oluştuktan sonra, toplumla birlikte yaşadığından dolayı, evrimleşmeye ve gelişmeye, değişmeye de devam eder. Kurumlar, toplumu ve dolayısı ile toplumdaki bireyleri yönlendirecek yegane araç olup, resmi olsun veya olmasın; belli bir zamanda belli bir durumu açıklama gücüne sahip iken, süreç içerisinde toplumun evrimini de açıklayabilir.

Bireylerin, toplumların ve son evrede kurumların medeniyetin ilerleyişi içindeki yadsınamaz etkileri bu konularda çalışmalar yapma gereğini doğurur. Sosyal bilimlerde kurumlara olan atıf, oldukça

¹ Bu çalışma, *Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları* adlı kitapta bir bölüm olarak yayınlanan çalışmanın gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

önemli bir konu olarak göze çarpar. Sosyal bilimlerde özel bir yeri olan iktisat biliminin düşünce tarihinde de kurumlara olan ilgi önemlidir. 20. yüzyılın başlarında, yerleşik iktisadi düşüncenin kurumlara ilgi duymamasına tepki olarak ortaya çıkan Kurumsal İktisat; birey, toplum ve kurumları incelerken diğer bilim dallarından da yararlanan süreç içerisinde Eski (veya Orijinal) ve Yeni olmak üzere ikiye ayrılan, İktisat literatürüne oldukça önemli kavramlarla ve yöntemlerle katkıda bulunan bir alt disiplin olur. 20. yy başından bu yana teorik ve pratik düzeyde çalışmaların yapıldığı Kurumsal İktisat, değişime açık şekilde iktisadi düşünce sistemleri içinde yerini korur. Bu doğrultuda, bu çalışmada Kurumsal İktisadın doğuşu, süreç içinde ikiye ayrılışı, bazı temsilcileri ve terminolojisi ile metodolojisine değinilerek, *İktisat Bilimi* içindeki yerinin önemine vurgu yapılır. Bu bağlamda Kurumsal İktisadın geliştirdiği kavramlar ve iktisadi olguları açıklama gücüne değinilir.

KURUMSAL İKTİSADİ DÜŞÜNCE'NİN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMİ

Kurumsal İktisadın öncülüğünü Thorstein Bunde Veblen, Wesley Clair Mitchell, John Rogers Commons, Clarence Ayres gibi düşünürlerin yaptığı ve zaman ilerledikçe düşünce yelpazesi genişleyen bir akımdır. Bu akımın temel düşüncesine göre İktisat Bilimi'nin temel inceleme alanı bireyler değil kurumlardır ve *İktisat Bilimi* interdisipliner bir bilimdir (Ata, 2009:31). Kurumsal İktisat kavramı ilk kez 1918 yılında Walton Hamilton tarafından kullanılsa da, düşüncenin temellerini 1880'li yıllara; iktisadın bilimsel formuna karşı ifade edilen kuşkular doğrultusunda ona yeni yaklaşımlar kazandırabilme çabasına giren iktisatçıların söylemlerine dek götürmek mümkündür. Bu bağlamda, John Kells Ingram'a ait olan; iktisadın toplumun diğer yönleri ile daha sıkı bağlar içinde olması, aşırı soyutlamalardan kaçınılması ve tarihsel bakış açısının gerekliliği görüşleri, Kurumsal İktisadın temelleri olarak sayılabilir (Tekeoğlu, 1993:171).

19. yüzyılın sonları, dünyanın batı tarafındaki toplumlarında iktisadi akımlar açısından oldukça zenginlik ihtiva eden bir dönem olur. Başta Neoklasik İktisat olmak üzere, Marksist İktisat ve Alman Tarihçi Okul, iktisadi düşünce arenasında oldukça etkili olurlar (Ata, 2009:31). Kurumsal İktisat, Neoklasik İktisada karşı bir akım olarak doğup gelişir. Bu düşüncenin doğmasında etkili olan en önemli akım Alman Tarihçi Okul'dur. Bu durumun temel dayanağı Veblen'in hoca-

larının çoğunun bu okulda yetişmiş olmaları ve Veblen'in de fikir olarak onlardan etkilenmesidir. Alman Tarihçi Okulu, iktisadi düşünce tarihi açısından bakıldığında; çoğunlukla iktisadi davranışların, dolaşısıyla da iktisadi genellemelerin tarihsel, sosyal ve de kurumsal bağlamlara dayandığı görüşünü taşıyan bir yaklaşım olur. Commons'un görüşlerinden hareketle; Kurumsal İktisada öncülük eden Alman Tarihçi Okul, iktisat bilimine gelenek, görenek, kanun, mülkiyet hakları, etik ve hak gibi kavramlara vurgu yapan önemli katkılar sunar (Basılğan, 2010:24-25).

Kurumsal İktisadın felsefi dayanağı John Stuart Mill'in pragmatizm yani faydacılık felsefesidir. Kurumsal iktisatçıların yaklaşımlarındaki yönetsel temellerinde ortak bir bakış açısı bulunmak istenirse, bunun pragmatizm olduğu söylenebilir (Mirowski, 1981). Pragmatizm, bilimin önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmada kullanılabilecek bir meşru kılma çabası değil, bir inceleme süreci olduğunu sürer. Burada, *yerleşik iktisadi düşünceyi* varsayımsal çıkarımlar olarak eleştirmelerinin de temelleri sezilebilir.

Kurumsal İktisat, Neoklasik İktisattan oldukça farklı bir çizgide çalışma alanı oluşturur. Kurumsalcı bakışa göre; (1) İktisadi aktörler ile kurumların karşılıklı etkileşiminde evrimsel bir süreç olduğundan dolayı, çözümlemelerde de evrimsel bir metoda ihtiyaç vardır. (2) evrimsel süreçler ele alınırken vurgulanması gereken esas, modern teknoloji ve karma piyasa kapitalizminin finansal kurumlarının dikte ettiği somut durumların üstlendiği roldür. (3) Toplumsal uyum üzerine oturtulmuş bir yöntem yoktur, bunun yerine çatışma veya çelişki noktasına dikkat çekilir. (4) İlişkilerin iktisadi boyutundaki çelişkilerin, kurumsal düzenlemeler vasıtası ile toplumsal denetim mekanizmaları oluşturularak yönlendirmelere gereksinim duyduğu ileri sürülmektedir (Şenalp, 2007:45-92).

Her ne kadar iktisadi düşünceye ve sosyal hayata birçok katkı yapmış olsa da, Kurumsal İktisat da zamanla gözden düşmeye mahkum olur. Bu durumun nedenleri arasında, 1910-1940 yıllarında Sosyal Bilimler'deki değişim ivmesinin yüksek hızda seyretmesi, Büyük Buhran'ın damga vurduğu 1930'lu yıllar, Marjinalizm, Neoklasik İktisat ve matematiksel biçimin yükselişi gibi önemli ve birleşik faktörler vardır. Ayrıca 1950'lerde Keynesyen İktisadın söz sahibi olması, Kurumsal İktisadın yeniden yükselişe geçmesinin biraz daha ertelen-

mesine neden olur (Hodgson, 1998:168). Bu gözden düşüş 1970'li yıllara kadar devam eder.

1960'lı yılların sonlarında başlayan ve 1970'li yılların başlarına kadar süren Vietnam Savaşı, 1973 yılında patlayan Petrol Krizi, yanlış maliye politikası uygulamaları ile birleşince, ABD ve İngiltere başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede enflasyonu tırmanışa geçirir. Enflasyon tek başına bir iktisadi problem olmaz. Büyüme oranında gerilemeler, ciddi boyutlarda işsizlik sorunu, bütçe açıkları ve ödemeler bilançosu açıkları ile karşılaşılır. Dikkate değer bir husus, enflasyon ile işsizliğin aynı anda yaşanması olur. Bu durum, Keynesyen Politikalar'ın güvenini sarsılmaya yol açar. İlerleyen dönemde Keynesyen İktisat, popülerliğini kaybederek yerini modern iktisadi görüşlere bırakır. Bu süreçle birlikte, Kurumsal İktisat da, iktisadi hayatta yeniden sahne alma fırsatı bulur. Değişimlerden etkilenmesi kaçınılmaz olan bu düşünce akımı, kendini yenileyerek *Yeni Kurumsal İktisat* olarak konumlanır ve birçok yeni görüş ile açılım sağlar. Hodgson (1993)'a göre kurumsal akım 1990'lara dek Kurumsal İktisadi Düşünce olarak değerlendirilirken, yerleşik iktisadın bir kolu olarak gelişen Yeni Kurumsal İktisat, Geleneksel Kurumsal İktisadı *Eski Kurumsal İktisat* olarak nitelendirir. Piet Keizer (2007) ise Eski Kurumsal İktisadı *Orijinal Kurumsal İktisat* olarak değerlendirir. Bu doğrultuda, çalışmanın ilerleyen kısmında Eski ve Yeni olmak üzere, Kurumsal İktisat ikiye ayrılacaktır.

Eski Kurumsal İktisadi Düşünce'nin Genel Özellikleri

Kurumsal İktisat kavramının ilk defa kullanılışı 1918 yılında yapılan Amerikan İktisatçılar Birliği'nin senelik toplantısında, Walton Hamilton'un *İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım* (The Institutional Approach to Economic Theory) adlı bildirisi ile gerçekleşir. Hamilton, bu bildirisiyle genel anlamda Ortodoks İktisat Geleneği'ne karşı çıkarak alternatif bir yaklaşım olarak, Kurumsal İktisadı sunar (Ata, 2009:35). Kurumları değerlendirmelerine dahil ederek Klasik İktisadın varsayımlarına karşı kısmen muhalif bir duruş sergileyen *Kurumsal İktisat* düşünürleri kurumların iktisadi karar alma süreçlerinde etkili olduğunu iddia eder.

Kurumsal İktisatta meydana gelen gelişmeler göz önünde bulundurulursa, bu gelişim, dört temel dönemle özetlenebilir. Bu dönemler (Akın, 2012).

-1890 ile 1925 tarihleri arasındaki, Thorstein Bunde Veblen'in çalışmaları ile kurumsal iktisadın temellerinin atıldığı birinci dönem
-1925 ile 1939 tarihleri arasındaki Veblen'in takipçileri olarak byline John Rogers Commons, Wesley Clair Mitchell ve John Maurice Clark'ın çalışmalarını kapsayan ikinci dönem
-1939'dan başlayarak 1990'lı yıllara kadar süren Galbraith, Ayres ve Myrdal'ın çalışmalarını kapsayan üçüncü dönem
-1990 dan günümüze kadar olan sürede, yeni kurumcular olarak da bilinen, kavrama yönelik çalışmalarıyla Nobel İktisat Ödülü alan Douglass Cecil North ve Robert David Putnam gibi günümüz iktisatçıları barındıran dördüncü dönemdir.

Kurumsal İktisadın varsayımlarını sıralamak gerekirse (Şenalp, 2016).

- ✓ Kurumsal iktisatçılarda bütüncüllük ilkesi göze çarpar. Buna göre, her bir parçanın bütünden ayrı olarak incelenmesi, sonucun doğruluğunu etkiler. Bu bağlamda, Kurumsal iktisatçılar iktisadın diğer sosyal bilimlerle ayrılamaz bir bütünlük içinde olduğunu ve bu durumun göz ardı edilmesinin imkansız olduğunu öne sürmektedirler.
- ✓ Kurumsal iktisatçılara göre; iktisadi hayat, iktisadın temel varsayımları tarafından değil de iktisadi kurumlar tarafından düzenlenir. Burada kurumlara atfedilen önem büyüktür. Kurumların toplumdaki düzeni koruyacağı ve düzenleyeceği düşünülür. Bu doğrultuda, bütünlükçü bir yaklaşım ile, iktisadi olayları kurumlarla açıklar. Bu yaklaşım, Yeni Kurumsal iktisatçılarda yöntemsel bireycilik olacaktır.
- ✓ İktisadi sistemde yer alan aktörler ve araçlar dinamik olduğu için; kurumlar her zaman değişime, kendini yenilemeye veya lüzumsuz hale gelmişse kapatılmaya muhtaçtır. Bu yüzden kurumlar sürekli olarak bilgi akışı, bilgi birikimi ve teknolojik gelişmelere açık olmalıdır.
- ✓ Kurumsal İktisatçılar, Klasik İktisadın savunduğu *iktisadi çıkar* yerine *çıkar çatışması*'nı savunurlar. Bunun temel nedeni olarak da insanların hiçbir zaman birlikte ve birbirlerinin iyiliği için hareket etmeyecekleri varsayımları yatar. Dolayısıyla hükümet bu çıkar çatışmasını ortadan kaldırmak için iktisada kurumlar aracılığıyla müdahale etmelidir.

Eski Kurumsal İktisadın Önemli Temsilcileri

Thorstein Bunde Veblen (1857-1929)

Veblen, Norveçli göçmen bir ailenin çocuğu olarak Amerika-Wisconsin’de dünyaya gelir. Carleton College’dan lisans derecesiyle mezun olduktan sonra lisansüstü çalışmalarını John Hopkins ve Yale Üniversitelerinde tamamlar. Politik İktisat Dergisi’nin editörlüğünü yapar. 11 kitap yazması ve dünya çapında üne kavuşmasına rağmen, *Amerikan Ana Akım İktisat Geleneği*’ni eleştirdiği için hiçbir zaman tam profesör unvanını alamaz (Bocutoğlu, 2012:232). Akademik yaşamını bir tür gezgin olarak çok sayıda seçkin üniversitede (Chicago, Stanford, Missouri, New School) sürdürür. Bunun temel nedeni ise ilahiyat eğitimi almamış olması ve kötü bir yaşam tarzına sahip olmasıdır. Veblen 1929 yılında Palo Alto, Kaliforniya’da ölür.

Veblen (1898:131) kurum kavramını *“belli bir dönemde toplumun yaygın olarak kabul görmüş davranış ve düşünce alışkanlıkları”* olarak tanımlar (Yıldırım & Gökalp, 2016:3). Bir toplumda belirli bir zamanda mevcut kültürün yalnızca evrimci bir yaklaşımla açıklanabileceğini savunur. Çünkü kurumlar Veblen’in analizinde geçmişten devralınan düşünce alışkanlıklarının bir toplamını yansıtır ve ayrıca, birey tercihlerini yönlendirmede önemli bir rol oynar (Rutherford, 2001:174). Veblen, felsefe temeli güçlü olduğu için, çalışmalarında yerleşik iktisat kuramının düşünsel temellerine saldırır. Bu temeller, Klasik İktisadın *görünmez el* ve *doğal düzen* gibi varsayımları üzerine kuruludur. Veblen’in iktisadi düşüncesi beş başlık etrafında toplanır. Bunlar; Aylak Sınıfın Teorisi, Neoklasik İktisada Eleştiriler, Çalışma İçgüdüğü, Krediler ve Konjonktür Dalgaları ve Teknisyenler Kuruludur. Bu doktrinlerden en önemlisi *Aylak Sınıfın Teorisi*’dir.

Kısacası, Veblen’in analizinde bireyin eylemleri alışkanlıkların biçimlendirdiği kurumsal yapılar tarafından belirlenir ve aynı şekilde birey eylemleri ile kurumsal yapıları da biçimlendirir. Ayrıca kurumlar toplum etkinliklerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını da sağlarlar ve bu doğrultuda kurumlar, toplumun maddi koşullarını belirleyecek olan teknolojik ilerlemenin alt yapısını oluştururlar (Dinar, 2013:52). Veblen’in Neoklasik İktisadi çizgiden ayrıldığı bir nokta da, tam rekabet koşulları konusudur. Bu durumun hiçbir zaman mümkün olmayacağını, tam rekabet piyasalarının ütöpik olduğunu belirtir (Bocutoğlu, 2012:234).

Wesley Clair Mitchell (1874-1949)

Mitchell, Veblen'in öğrencisidir. Ancak hocası kadar Neoklasik İktisadi Düşünce'yi sert bir şekilde eleştirmez. Doktorasını Chicago Üniversitesi'nde tamamlar, sonrasında birçok üniversitede hocalık yapar. Mitchell, iktisadın insan davranışlarını inceleyen bir bilim dalı olduğu görüşünü taşır ve insan davranışlarının açıklanmasında rasyonel insan kavramını reddeder, onun yerine *içgüdü* ve *alışkanlık* kavramlarını kullanır (Aktan, 1994). Mitchell, Ortodoks İktisat Kuramı'nın iktisattaki statik denge yaklaşımını da eleştirir. Ona göre iktisadi unsurlar arasında mevcut olan dinamik bağımlılıklara önem verilmelidir. Mitchell, kurum kavramını *"geniş kabul gören iyi düzeyde standartlaşmış sosyal alışkanlıklar"* şeklinde tanımlayarak, davranışların alışkanlık ve kabul görmürlük unsurlarına odaklanır.

Mitchell'in adını duyurarak ün yaptığı konu; konjonktür dalgalarını istatistiksel olarak incelediği konjonktür kuramıdır. Çalışmaları neticesinde hiçbir konjonktür dalgasının başka bir konjonktür dalgasına benzemediğini, her birinin sebebinin ve yapısının ayrı olduğunu açıklamaya çalışır. Mitchell, iş çevrimleri konusundaki öncü çalışmaları ile iktisatta istatistiksel ve niceliksel çalışmaların öncüleri arasında sayılmaktadır ancak, onun yaptığı çalışma şimdiki gibi soyut iktisadi sorunları ele almaktan çok; somut iktisadi süreçlerle ve sorunlarla ilgilenilmesi, yani iktisadın işlevsel ve pragmatik bir bilim olmasının sağlanması amacını taşır (Dinar, 2014).

John Rogers Commons (1862-1945)

Eski Kurumsal İktisadın düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Commons'a göre kurum; bireysel eylemin kontrolündeki kolektif fiildir (Redek & Suşjan, 2005:996). Yerleşik iktisadi düşüncenin, koşulların değişimi ile ortaya çıkan çatışmaların yalnızca serbest piyasa yolu ile çözümlenebileceği ve bu çözümlerin de, devlet müdahalesinin olmadan gerçekleşeceği tezine karşı çıkan Commons, iktisadi analizlerde diğer unsurların (psikolojik, kültürl, sosyolojik, hukuki) göz ardı edilmesini eleştirmiş, çoğu kez istenilen sonuçların ortaya çıkabilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliğini savunur (Güler, 2012).

Commons, iktisadi gerçeklerin tarih sürecinde ve farklı ortamlarda değişiklik gösterebileceğini öne sürmüştür ve ona göre iktisadın te-

mel uğraşı, kolektif hareket yoluyla yaşamı ve toplumu şekillendirme gücüne sahip olan kurumların incelenmesidir (Savaş, 2000:659).

Yeni Kurumsal İktisadın Gelişimi ve Temsilcileri

Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) terimi ilk olarak Oliver Williamson'un 1975 yılında yayınladığı *"Piyasalar ve Hiyerarşiler: Çözümleme ve Antitröst İçerimler"* adlı yapıtından sonra ün kazanır. Yeni Kurumsal İktisat kavramı, Williamson'un 1975 yılında yayımlanan *"Piyasalar ve Hiyerarşiler: Çözümleme ve Antitröst İçerimler"* isimli çalışması ile literatüre girmiş olsa da düşünce akımının temellerini Coase'un 1937 yılında yayınladığı *"Firmanın Doğası"* adlı çalışmasına dek götürmek mümkündür (Ata, 2009:63). Akımın en tanınmış temsilcileri Ronald Harry Coase, Oliver Williamson ve Douglass Cecil North'tur. 1970'lerde YKİ'nin yükselişe geçmesiyle birlikte, *kurumlar* iktisatçıların araştırma gündeminde kendilerine yeniden yer bulmaya başlar (Şenalp, 2007). Yeni Kurumsal İktisat literatürünün gelişmesinin en önemli nedeni, Neoklasik İktisadın kıtlık ve rekabet gibi kavramlarını kullanmaya devam ederken, rasyonalite ve tam bilgi gibi gerçek dışı varsayımlarını reddetmiş, bunun yerine sınırlı rasyonalite, eksik bilgi, işlem maliyeti, mülkiyet hakları, fırsatçılık gibi yeni ve daha farklı terminoloji ile farklı bir metodolojik çerçeve sunmayı başarmış olmasıdır. Yeni Kurumsal İktisat, Neoklasik kuramı büsbütün eleştirip terk etmek yerine, bir kısım özellikleri ile ilgilenerek ana akım içinde kalmayı başarır ve bu özelliği ile Eski Kurumsalcılardan ayrılır (Çetin, 2012:44). Yeni Kurumsal İktisadın eski ekolden diğer bir farkı da, analizlerinde bireylerin amaç, plan ve eylemlerini açıklamakta metodolojik bireyciliği kulla. Metodolojik bireycilikte en basit karar alma mekanizması birey olarak tanımlanmaktadır (Kama, 2011). Eski kurumsal iktisadın bütünlükçü yaklaşımından, metodolojik bireycilik yaklaşımı ile ayrılan Yeni Kurumsal İktisat, şu önemli iki noktada da yerleşik iktisadi görüşten ayrılır: sınırlı rasyonalite veya akılcılık ve işlem maliyetleri.

Yeni Kurumsal İktisadın temel varsayımları ve özellikleri şu şekildedir (Aktan, 2008:183-184):

- ✓ Yeni Kurumsal İktisat birçok kuramı ihtiva eden geniş bir düşünce yelpazesinin ortak adıdır. Kamu Tercihi, İşlem Maliyetleri ve Mülkiyet Hakları bunlar arasında sayılabilir.

- ✓ Yen Kurumsal iktisatçılar iktisadi hayatın nasıl işlediğini belirleyen kurumların ve kuralların önemi üzerinde durmuşlardır.
- ✓ Yeni kurumsal iktisat kapsamındaki kuramlar metodolojilerini genellikle metodolojik bireycilik ve kurucu rasyonellik çerçevesi içinde geliştirirler. Nitekim onlara göre sosyal düzeni sağlayan kural ve kurumlar toplumun bireyleri tarafından oluşturulur.
- ✓ Yeni Kurumsalcılar, devletin iktisadi hayat içerisinde sınırlı bir rolü ve fonksiyonu olduğu doğrultusunda görüşler ileri sürmüşlerdir. Özellikle Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat alt disiplinleri devletin ciddi bir eleştirisini yapmaktadır.
- ✓ Yeni Kurumsal İktisat makro seviyede kurumsal düzenlemelerle ilgilenirken mikro düzeyde kurumsal çevre üzerine odaklanır.
- ✓ Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımı içinde, dengeleyici güç kavramı geliştirilir. Bu kavram, John Kenneth Galbraith tarafından ortaya atılıp, buna göre iktisadi hayatta herhangi bir problem ortaya çıktığında dengeleyici olan bir süreç kendiliğinden gelişecektir.

Yeni Kurumsal İktisadın Önemli Temsilcileri

Yeni Kurumsal İktisat düşüncesine sahip olan birçok iktisatçı saymak mümkündür. Coase, North, Galbraith, Myrdal, Perroux, Mayhew, Samuels ve daha birçok iktisatçı, bu akım doğrultusunda çalışmalar yürütürler. Bunların dışında, Yeni Kurumsal İktisat, çok geniş bir alana yayılmış olmakla birlikte, bu başlık altında birçok farklı okul da bulunmaktadır (Şenalp, 2016:24-32). Bu okullar; Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat, Freiburg Okulu ve Ordo Liberalizmi, Mülkiyet Hakları ve İşlem Maliyeti, Avusturya İktisat Okulu şeklinde belirtilebilir.

Ronald Harry Coase: Mülkiyet Hakları ve İşlem Maliyeti

Coase'un 1960 yılında kaleme almış olduğu *Sosyal Maliyet Sorunu* adlı makalesinin yayınlanması ile *Mülkiyet Hakları* kavramı iktisat kuramında önem kazanır. Ayrıca *Sosyal Maliyet* kavramı iktisatçılar arasında yeniden tartışılır (Baştürk, 2014:146). İşlem maliyetleri de yine Coase'un 1937 yılında yazdığı *Firmanın Doğası* adlı makalesi ile literatürde önemli hale gelir. Mülkiyet hakları bireylerin sosyal hayattaki sınırlarını belirler. Bir ülkede mülkiyet hakları ne kadar güvence altına alınırsa bireyler arasındaki anlaşmazlıklar da o ölçüde azalır. Mülkiyet hakları, iktisadi ve yasal mülkiyet hakları olmak üze-

re ikiye ayrılır: iktisadi mülkiyet hakları bireylerin ulaşmaya çabalandıkları nihai haklar grubudur. Yasal mülkiyet hakları ise iktisadi mülkiyet haklarına ulaşmak için kullanılan araçlardır.

Coase, mülkiyet haklarının tam olarak verildiği iktisadi süreçlerde dışsallıkların karşılıklı olarak anlaşmalarla içselleştirilebileceğini savunur. Mülkiyet haklarının olmadığı veya tam olarak verilmediği iktisadi süreçlerde ticaret gelişmez, rekabet ortamı oluşmaz ve buna bağlı olarak iktisadi gelişme ve iyileşmeler de sağlanamaz. Bu yüzden mülkiyet hakları devlet tarafından düzenlenmeli ve koruma altına alınmalıdır.

İlk kez Coase tarafından 1937 yılında, firmanın ne için var olduğunun analiz edildiği çalışmada (Firmanın Doğası) piyasa süreçlerinde bazı işlem maliyetlerinin varlığı ve bu maliyetlerin üretimi ve üretim faktörlerini etkin biçimde organize etmeyi engelleyecek derecede yüksek olduğu belirtilir (Çetin, 2012:58). Böylece, Neoklasik varsayımlardan sapmanın varlığı, resmen ortaya atılır. Öyle ki, işlem maliyetleri nedeni ile firmanın *üretim olanakları eğrisi* altında bir noktada hareket edeceği öngörülebilmektedir. Yani, işlem maliyeti iktisadi etkinliği engelleyen, kaynak israfına neden olan önemli bir sosyal problem olacaktır.

İşlem maliyetleri, mülkiyet hakları ile organik bir bağ içindedir. İşlem maliyetleri; servetin devri, korunması ve elde edilmesi ile ilgili maliyetlerdir. Üç tane işlem maliyeti vardır. Bunlardan arama ve pazarlık maliyetleri piyasada bulunan malların sayısı ile ilgilidir. Toplumsal düzeni ve sözleşmelerin gereklerini yerine getirilmesini sağlamanın maliyeti ise işlem maliyetleri ve devlet ilişkisi ile ilgilidir. Örneğin; enflasyon dönemlerinde katlanılan maliyetler işlem maliyetidir. Devlet uyguladığı politikalarla işlem maliyetini artırıp azaltabilir (Kama, 2011).

Douglas Cecil North: Kurumsal Altyapı ve İktisadi Gelişme

YKİ alanındaki önemli isimlerden biri de North'dur. North (1990) kurumları *"bir toplumda oynanan oyunun kuralları; daha formel bir anlatımla, insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, insanların getirdiği kısıtlamalar"* olarak tanımlamaktadır. Kurallar formel ve informal olmak üzere ikiye ayrılır. Formel kuralları bireyler, informal kuralları gelenek-görenekler oluşturur. North, formel kuralları siyasi

kurallar, iktisadi kurallar ve sözleşmeler olmak üzere üç grupta inceler.

North'a göre kurumların ilk özelliği belirsizliği azaltmalarıdır. Kurum ve kuralların amacı oyunun nasıl oynanacağını bireylere göstermektir. Bu da bireylere en doğru ve rasyonel kararı vermeleri için yardımcı olur. Kurumların ikinci amacı kurumsal kısıtlamalardır. Yani bireylere ne tür davranışları hangi sınırlar çerçevesinde uygulayabileceklerini gösterir. North'a göre informal veya formel kurumların bir diğer özelliği de istikrar ve sürekliliktir. North, kurumsal yapının iktisadi büyümeyi etkileme kanalının dönüşüm maliyetleri ve işlem maliyetleri olduğunu belirtmektedir (Yıldırım & Gökalp, 2016:4). Yani, kurumların niteliği, iktisadi performans için oldukça önemli bir unsur teşkil etmektedir.

Walter Eucken ve Franz Böhm: Ordo Liberalizmi

Esasen, Walter Eucken (1891-1977) ve Franz Böhm (1895-1977) Yeni Kurumsal İktisatçılardan değildir. Ancak bu iki isim ve bu isimlerin düşünce çizgisinde kurulmuş olan Oro Liberal Okul, Yeni Kurumsal İktisat düşüncesine yön veren temel ekollerden olduğundan, temsilciler arasında bir başlık açmak uygun olacaktır. Ordo Liberal okul veya Freiburg Okulu, Eucken ve Böhm'ü takip eden, uygulanabilir bir piyasa ekonomisi için genel kabul edilebilirliği olacak bir altyapının nasıl organize edileceği sorusuna cevap arayan iktisatçı ve hukukçuların oluşturduğu bir ekoldür. Eucken ve Böhm'ün ve Freiburg Okulu'nun genel düşüncelerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Ökten, 2004:8-10):

- ✓ Piyasa ekonomisinin işleyeceği düzen zaman içinde kendini aşındırır, sistem yeniden düzenlenmelidir.
- ✓ Klasik İktisadın sınırlı devlet anlayışı yerine aktif-yapıcı fonksiyonel devlet anlayışı güdülür. Bu anlayışa göre, aktif devlet sosyo-ekonomik politik düzenin kural ve kurumlarını düzenlemekte görevlidir.
- ✓ Sosyal düzenin bir kısmını ekonomik düzen oluşturur, ekonomik düzen kendiliğinden oluşmaz, mutlaka kural ve kurumlara dayalı olmalıdır.
- ✓ Piyasadaki rekabet yetersizdir, devlet rekabeti teşvik etmeli, düzenlemeli ve korumalıdır.

Ordo Liberalizmi yani Freiburg Okulu, iktisadi hayatta kurumların önemi üzerinde durur. Ekonomik hayatın kendiliğinden düzenli biçimde işleyemeyeceği, mutlaka kurum ve kurallara ihtiyaç duyulacağı görüşlerini savunurlar. Düzene (Ordo'ya) olan atıf zaman zaman anayasal iktisat olarak gerçekleşir ve düzen; kendiliğinden düzen ile oluşturulmuş düzen şeklinde ikiye ayrılır; buna karşılık Eucken oluşturulmuş düzeni savunmaktadır (Derya, 2016:). Oluşturulmuş düzen ile sosyal hayata ve dolayısı ile iktisadi hayata müdahale etmek mümkün ve etkin olacaktır.

James McGill Buchanan; Kamu Tercih Teorisi ve Yeni Politik İktisat

Kamu Tercih Teorisi, politik süreç içerisinde alınan kararları ve yapılan uygulamaları, iktisat biliminin kullandığı araç, metot ve varsayımlara göre açıklamaya çalışan bir disiplindir. Politika biliminin iktisadi analizi olarak tanımlanabilecek olan bu yaklaşımın ortaya çıkışında en büyük pay Buchanan'a aittir (Aktan, 1994:131). Kamu Tercih Teorisi Buchanan'a (1979) göre iktisat bilimi ile politika bilimi arasında ilişki kurarak, birçok iktisatçının politik karar alma sürecine değişik bakış açıları ile yaklaşması gerektiğini izah etmeye çalışan ve pozitif yönü öne çıkan bir paradigmadır. Aynı zamanda Knut Wicksell'i modern Kamu Tercih Teorisi'nin ilham kaynağı olarak tanımlar. Wicksell'in 1896 yazdığı doktora tezinde teorinin üç temel ögesi yer almaktadır: bireyci yöntemcilik, öz çıkarıcı birey ve politik faaliyetin mübadele biçiminde ele alınması (Paya, 2013:259). Kamu Tercih Teorisi, mübadele sürecinin analiz edilmesi için iktisat teorisinin geliştirdiği araç ve metotları kullanarak politik karar alma süreçlerini de analiz etmeye çalışır. Bu teoride; piyasa sürecinin yerine politik karar alma süreci yerleştirilir, piyasa oyuncularının yerine ise politik sürecin aktörleri olan bürokratlar, seçmenler, politikacılar ve baskı grupları yerleştirilir.

Kamu Tercih Teorisi, Anayasal İktisat yaklaşımının da kuramsal temellerini oluşturur. Buchanan, kamu tercihlerinin ahlaki değerler penceresinden de savunulabilir kılınması adına anayasal çerçeveye ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir ve bu nedenle, dikkatlerin hali hazırdaki kurallar altında yapılan kurumsal çözümlemelerden; alternatif kuralların oluşturulmasına çekilmesi gerekmektedir (Işık ve diğerleri, 2010:4).

KURUMSAL İKTİSADIN METODOLOJİ VE TERMINOLOJİSİ

Kurumsal İktisat kavramı, temel bir farklılıkla kurumcu, kurumsalcı veya kurumların iktisadı, kavramlarından ayrılır. Bu farklılık, Kurumsal İktisadın iktisadi sistemi bir bütün olarak kurumsallaşmış biçimde ele almasından kaynaklanır (Güler, 2012:56). Kurum kavramı, bu ekolde çok büyük önem arz etmektedir. Diğer ekollerin analizlerinin dışında bıraktığı bu kavram, Kurumsal İktisadın temelini oluşturur. Kurum kavramı üzerinde ortak bir tanım birliği yoktur, farklı düşünürler farklı tanımlamalarda bulunur. Kurumsal İktisadın öncülerinden olan Veblen'e göre kurum; belli bir dönemde yaygın olarak kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıklarıdır (Yıldırım & Gökalp, 2016:3). Commons ise kurumu, bireysel eylemleri kontrol altında tutarak, gelişmesini ve yayılmasını sınırlandıran toplu eylemlilik olarak tanımlar (Şenalp, 2007:1-2). Ayres de kurumu; menkıbeler, geçmişten kalan inanışlar, toplumun hiyerarşik yapılanmasına dayanan kuralların tamamı biçiminde tanımlarken (Demir, 1996:174), North, bir toplumda oynanan oyunların kuralları şeklinde ifade eder. Bu urumda oyuncular toplumdaki bireyler olurken, oyunun kuralları kurumları ifade eder. Genel manada kurum kavramı, bu tanımlamalardan hareketle, toplumun ve böylece toplum içinde yaşayan bireyin hareketlerini düzenleyen alışkanlıklar, yazılı olan (formel) veya olmayan kurallar olarak tanımlanabilmektedir. Formel yani resmi olan kurumlar, yüksek yaptırım gücü olan ve çoğunlukla devlet tarafından oluşturulmuş kuralları ifade ederken resmi olmayan kurumlar ahlak, gelenek, tabu, ideoloji gibi unsurlardan oluşmaktadır. Kurumların değişmesi yani kurumsal değişim, tarihsel değişimi anlamının anahtarıdır ve toplumun evrimleştiğini gösterirken, ekonomik performansın açıklanmasında çok büyük önem arz eder. Yerleşik iktisatta kurumların bu rolüne değinilmemiş olup, bunun nedeni olarak bu kavramı iktisadi analize dahil edecek uygun analitik araçların var olmayışı gösterilir ve bu eksiklik başta North ve Williamson olmak üzere yeni kurumsal iktisatçılar tarafından giderilmeye çalışılır (Güler, 2012:58).

Kurumların önemli olduğu önermesi, hem Eski Kurumsalcılar tarafından, hem de Yeni Kurumsalcılar tarafından benimsenir. Ancak, Eski Kurumsalcıların Ortodoks kuramı eleştirmekten öteye geçemeyerek, bir çalışma sahası oluşturmamalarına karşılık, Yeni Kurumsalcıların Ortodoks kuram içinde kalıp, disiplinlerarası bir kombi-

nasyon teşkil ederek geliştirdikleri yaklaşımları uygulayıp, test etmeleri, iki okul arasındaki temel farktır (Kama, 2011:48). Bir diğer fark, kullandıkları metotta kendisini belli etmektedir. Eski Kurumsalcıların bütüncülük ilkesine karşılık, Yeni Kurumsalcılar yerleşik iktisadın metodolojik bireyciliği kullanır. Eski Kurumsalcılar Kurumu ve böylece toplumu esas alarak tümdengelimci bir yaklaşım izlerken, Yeni Kurumsalcılar kurumların yönlendirdiği bireyden hareket ederek, tümevarımcı bir yaklaşım kullanır ki bu, metodolojik bireyciliği tanımlar (Aydın, 2016:40). Yeni Kurumsal İktisat, iktisat bilimi açısından kurumların da tıpkı devlet ve firmalar gibi önemli bir aktör olduğunu gösterme çabası içine girerken, bireyden kuruma doğru bir çözümleme yaparak bireyi veri kabul eder. Bu, Neoklasik İktisat ile aynı doğrultuya sahip bir yaklaşımdır. Ancak Neoklasik kuramın ana çizgisinden ayrıldığı noktalar da bulunur. Oyun teorisinin kullanılması, aslında dengenin yanında sürece de odaklanırken, iktisadi ajan davranışlarının bilinebilir olmasının sorgulanması, eksik bilginin kabul edilmesi Neoklasik iktisatçılardan ayrı bir çizgi yakalandığını gösterir.

Eksik bilgi, yerleşik iktisat anlayışının varsayımlarına karşıt bir olgudur. Zira yerleşik iktisadın varsayımları arasında iktisadi ajanların tam bilgili olduğu belirtilmektedir. Ancak, Kurumsalcılara göre, bir belirsizlik durumu vardır ve bu belirsizlik, riskten farklı bir durumu ifade eder. Çünkü risk halinde ajanlar işlemlerin sonunu öngörebilecek durumdayken, belirsizlik halinde kararlar gerçekleşme ihtimali olan sonlu sayıdaki durumla ilişkilendirilebilecektir. Herbert Simon, bu belirsizlik hali söz konusu iken, tam bilgili ve akılcı birey kavramında ısrar etmenin kuramsal sorunlara yol açacağını belirterek, yeni bir kavramı literatüre kazandırır (Şenalp, 2016:7-8): *Sınırlı Rasyonalite*. İnsanların miyop olduğu söylenerek atıf yapılan bu kavram, niyet olarak bireylerin tam rasyonel olmayacağı anlamına gelmez, fakat belirsizliklerin bulunduğu hallerde eylemsel olarak tam rasyonalitenin engelleneceği, bu durumda da kurumların devreye girerek iktisadi ajanın yönlendirileceği anlamına gelir. Klasik rasyonellikte, bireylerin matematiksel olarak faydalarını en çoklaştıracak seçeneği tercih edeceğine odaklanılırken, sınırlı rasyonellikte, karar vericinin kısıtlı bilişsel kapasitesiyle davranışsal boyutuna odaklanır (Tomak, 2009:150). Bireyin içinde bulunduğu kısıtlı bilişsel kapasite durumu, kurumların yardımı ile tercih setleri içinden bir karar almasını ge-

rektirir ve bu karar, çoğu zaman maliyetsiz değildir. Sınırlı rasyonalite, optimum çıktı düzeyine maliyetsiz bir biçimde çıkılamayacağını göstermektedir, sınırlı rasyonel olan bireyler, en kötü ihtimalle bile tam bilgiye ulaşmak için bir maliyete katlanacaktır. Bu durum, iki yeni kavramı daha ortaya çıkar; İşlem Maliyetleri ve Sözleşme Teorisi.

İşlem maliyeti, daha önce belirtildiği üzere, Coase (1937) tarafından, firmaların doğası üzerine yaptığı çalışmada dile getirilir. Buna göre, piyasalar gerçekten maliyetsiz biçimde işlerse firmalara gerek bile kalmaz. Yani firmalar, işlem maliyetlerini azaltmak ve ortadan kaldırmak için ortaya çıkan organizasyonlardır. İşlem maliyetlerinin ortaya çıkış sebebi ise, kurumların yapısıdır; etkili bir kurumsal yapı durumunda, işlem maliyetleri de ortadan kalkar (Yıldırım & Gökalp, 2016:4). İşlem maliyetleri teorisi, firmayı bir yapı olarak ele almaktadır ve yerleşik iktisadi görüşün cevap vermekte tıkanıklık yaşadığı üretim harici maliyetlerin içselleştirilme yollarını ya da en aza indirme yollarını belirlemekte önemli bir adımdır (Doğan & Kurt, 2016: 120). Genellikle bilginin zahmetsiz ve maliyetsiz biçimde dağıtılmasından kaynaklandığı işlem maliyetleri, Neoklasik analizin dışında kalan bir konu olup, Yeni Kurumsal İktisadın bir alt dalı olarak gelişir.

Sözleşme teorisi, 1970'lerde Kenneth Joseph Arrow, George Arthur Akerlof ve Joseph Eugene Stiglitz'in bilgi asimetrisi konusu üzerine yaptıkları çalışmalarla gelişen önemli bir noktadır ve temelini yine Coase'un 1937 yılındaki *Firmanın Doğası* çalışmasına götürmek mümkündür (Çetin, 2010:57). Yeni Kurumsal İktisatçı düşünürlerin sözleşmelere verdiği önem, bu ekolü diğerlerinden ayırmaktadır. Sözleşme konusu, eksik bilgi, sınırlı rasyonalite ve işlem maliyetleri ile birleştiğinde iktisadi analiz için oldukça önemli bir çizgiyi teşkil eder. Zira sınırlı rasyonalite, sözleşmelerin tam kurulmasına engel olur ve işlem maliyetleri ile sonuçlanır. Eksik sözleşmeler, mübadelelerin tam etkin olmasının önüne geçerken, refah kaybına yol açar. Sınırlı akılcılık, eksik kurulan sözleşmelerin; yani sonuçları kesin olarak bilinmeyen, daha çok olasılık dağılımı halinde tahmin edilebilen durumların açıklanmasında kullanılırken, örtük sözleşmelerin belirsizlik veya risk durumu ortaya çıkardığını tespit eder (Kama, 2011:196-198). Sözleşme kuramının önemi, 2016 yılı Nobel İktisat

Ödülü'nün bu alanda çalışma yapan Oliver Hart ve Bengt Hölström'e verilmesi ile daha çok anlaşılır hale gelir.

Kurumsal İktisat ekolünü diğer ekollerden ayıran başka bir terminolojik nokta; fırsatçılık kavramı ile kendisini göstermektedir. Klasik kuram ortak bir amacın varlığından dolayı fırsatçı davranışların olmayacağını ifade eder. Fakat Kurumsalcılar, gerçek hayatta çalışanların böyle bir ortak paydada birleşmediğini, iş görenlerin motivasyonlarında farklılıklar olduğunu, kaytarma veya boş vakit geçirme eğilimlerinin bulunduğunu ortaya koyarak etkinsizliğe yol açtığını savunurlar (Çetin, 2010:62). Ayrıca, bireylerin sahip olduğu kaynakları fırsatçı davranışlar ile lehine kullanmaya çalışması ihtimali de Kurumsalcılar tarafından dillendirilir. Kısaca; iktisadi ajanların motivasyonu çıkarıcılığın dışsallık etkisinin bulunduğu fayda/kar en çoklaması ile açıklanamaz; çünkü birimler şahsi çıkarlarına göre davranır ve bu eylemler tarihi kurumlar tarafından belirlenen bir süreçten ileri gelir (Beşkaya & Ursavaş, 2014:4-5).

Neoklasik İktisat, mülkiyete dayalı ilişkilerin ekonomiye etkisini analiz dışında bırakarak, mülkiyeti veri olarak alıp, mülkiyetler üzerindeki tasarrufların işlem maliyetleri içermediğini varsayarken, bu konunun üzerine önemle eğilen Mülkiyet Hakları Teorisi, Yeni Kurumsal İktisadın bir alt disiplini olarak ortaya çıkmış ve önemli kazanımlar sağlamıştır (Paya, 2013:25). İktisadi analizde oldukça önemli olan Mülkiyet Hakları, iyi oluşturulmadığı ve korunmadığı toplumlarda, maliyetlerin ve sosyal refah kaybının artışı kaçınılmaz olacaktır. Mülkiyet hakları ve yasalar girişimcilere güven vermediği sürece, sık gerçekleşen değişiklikler ve uyum sorunları ile her an karşılaşılabilme ihtimali, girişimcilerin ve diğer ekonomik birimlerin tedirgin davranmalarına neden olacaktır (Yıldırım & Gökalp, 2016:4-5). Yeni Kurumsal İktisat, işlem maliyetleri ile mülkiyet hakları arasında yakın bir ilişki kurar, buna göre mülkiyet haklarının tam olarak tanımlanmaması işlem maliyetlerine neden olurken; diğer taraftan işlem maliyetlerinin varlığı mülkiyet haklarının tam uygulanmasını engellemektedir. Sonuç olarak, bireylerin davranışları ve kararları etkileyecek ve haliyle rekabet şartları altında oluşacak Pareto etkinliğinin gerçekleşmesi engellenecektir (Ricketts, 2002).

SONUÇ YERİNE

Zengin bir içeriğe sahip olan *İktisadi Düşünce Tarihi*, farklı ekollerde,

okullardan veya disiplinlerden en yüksek düzeyde etkilenecek biçimlenmiştir, biçimlenmeye ve gelişmeye de devam etmektedir. Bu zengin içeriğe önemli katkılardan biri, Kurumsal İktisat tarafından sağlanır.

Kurum kavramı, dünyanın her yerinde toplumlar tarafından oluşturulan ve toplumu etkileyen, yönlendiren ve her hususta evrim sürecini biçimlendiren bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilimlerde bu kavrama oldukça büyük önem atfeder. İktisat bilminde, uzunca bir süre bu kavramın önemine değinilmemiş ve analizlerin dışında bırakılmış olsa da, yirminci yüzyılın başlarında bu kavramın önemine değinmek üzere Yerleşik iktisadi düşünceye karşı tepki olarak gelişen Kurumsal İktisat bu kavramın önemini iktisat bilimi içinde analizlere dahil etmenin ötesine geçerek; analizin merkezine kurum kavramını koyar.

Süreç içerisinde, ilk başta Neoklasik İktisada tepki olarak kurulup, çizgisini bu ekolün tamamen dışında seyrettiren Kurumsal İktisat, daha sonra kendisine yerleşik iktisat düşüncesi içerisinde yer edinir. Bu doğrultuda, ekolün ilk konumu Eski Kurumsal İktisat; ikinci konumu Yeni Kurumsal İktisat olarak adlandırılmıştır. İster Eski (diğer adı ile Orijinal), ister Yeni Kurumsal iktisat olsun, her ikisi de kurum kavramının önemi üzerinde durarak, iktisat bilimine yeni bir soluk ve vizyon getirmeyi başarır.

Eski ve Yeni Kurumsal İktisat, birçok noktada birbirinden farklılaşan çizgilere sahiplerdir. Eski ekolün kullandığı metodoloji bütünlükçü olup, yeni ekol metodolojik bireyciliği –Neoklasik analizde olduğu gibi- tercih eder. Belirtilmesi gereken esas nokta; eski ekol yerleşik iktisadi düşüncenin katı çekirdeğine tamamen karşı çıkarken, yeni ekol bu katı çekirdek içerisinde yer almayı başarır. Ancak Yeni Kurumsal İktisadın, yerleşik iktisadi düşüncenin katı çekirdeği içinde yer alıyor oluşu, onları söz konusu bu ekolün varsayımlarını tamamen kabul ettiği anlamına gelmez. Aksine, yeni Kurumsal İktisat, birçok varsayımı revize ederek yeni vizyonlarla yeni analiz araçlarıyla varsayımlardan sapmaların mevcudiyetini göstermiş, eksiklikleri gidermekte önemli bir kilometre taşı olmuştur. Kurum kavramına attıkları önemden vazgeçmezler.

Sınırlı rasyonellik yaklaşımı, literatüre Kurumsal İktisat tarafından kazandırılmıştır. Sınırlı rasyonalite, iktisadi ajanların tam bilgili ol-

madığını, risk dışında belirsizlik altında da karar vermeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumun analizlere dahil edilmesi, daha farklı fakat en az bunun kadar önemli yeni kavramları da ortaya çıkarmıştır. İşlem maliyeti bunlardan biridir. Kurumsalcıların önemli alt disiplinlerinden olan İşlem Maliyetleri Teorisi'ne göre; işlemler sıfır maliyetli olmayıp, bilgi eksikliğinden dolayı bile olsa iktisadi aktörler önemli işlem maliyetlere katlanmaktadır. Bu husus, Neoklasik İktisadi analizde yer almamakta ve üstelik işlem maliyetlerinin olmadığı varsayımı bulunmaktadır. Bu açıdan, iktisadi gerçeklerin açıklanması için Kurumsal İktisadın önemi hat safhaya çıkmaktadır. Yeni Kurumsalcılar tarafından ortaya çıkarılan yeni kavramlardan biri de mülkiyet hakları kavramıdır. İşlem maliyetleri ile sıkı sıkıya ilişkilendirilen bu kavrama atfen, Yeni Kurumsal İktisat altında Mülkiyet Hakları alt disiplini ortaya çıkmıştır. Bu hususta belirtilmesi gereken önemli nokta; sosyal hayatın ve bilhassa ekonomik yaşamın kendi haline bırakılmaması gerektiği, mülkiyet haklarının iyi oluşturulması gerekliliğinin ortaya çıkarılmış ve savunulmuş olmasıdır. Bu doğrultuda devam edersek; söylenebilecek bir diğer önemli sonuç da şudur; Kurumsal İktisat, iktisadi hayatın statik bir incelemeden ziyade dinamik bir biçimde analiz edilmesi gerekliliğini savunarak, kurumların tarihsel süreçte evrimlerinin ekonomik performansını yönlendirdiğini ileri sürmüşlerdir. Bu doğrultuda, geçmiş dönem verilerinin incelenerek tahlillerin yapılmasının, ekonometrik yöntemlerle teorilerin değerlendirilmesinin önü açılmıştır. Yani, ekonometrik modellemelerin anlamsal alt yapısı, aslında Kurumsal İktisat; iktisadi hayatın bir süreç olarak değerlendirilmesi gerekliliği görüşünde yatmaktadır.

Kurumsalcıların ortaya çıkardığı yeni kavramlar, iktisadi analizlerde önemli açılımlar sağlar, iktisadi gerçeklerin daha anlaşılabilir ve açıklanabilir olmasını sağlamıştır. Bu açıdan, *İktisadi Düşünce Tarihi* içinde oldukça önemli bir noktada durmaktadır.

Kaynakça

Akın, C. S. (2012). Kurumların ve Sosyal Sermayenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana*.

Aktan, C. C. (1994). *Çağdaş Liberal Düşünce Politik İktisat*. Takav Yayınevi.

- Aktan, C.C. (2008). *Yeni İktisat Okulları*. İkinci Baskı. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ata, A. Y. (2009). Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Aydın, Y. (2016). Post Otistik İktisat: İktisat Eğitimi ve Neoklasik İktisat Eleştirisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 35-47.
- Basılğan, M. (2010). Alman Tarihçi Okulu'nun Joseph Alois Schumpeter Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(03), 23-50.
- Baştürk, M. F. (2014). Mülkiyet problemi, dışsallıklar ve coasean çözüm. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 143-154.
- Beşkaya, A., & Ursavaş, U. (2014). Eski ve yeni kurumsal iktisat: karşılaştırmalı bir analiz. *Journal of Business Economics and Political Science*, 3(5), 1-16.
- Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Murathan Yayınevi.
- Çetin, T. (2012). Yeni Kurumsal İktisat. *Sosyoloji Konferansları*, (45), 43-73.
- Demir, Ö. (1996). *Kurumcu İktisat*. Vadi Yayınları.
- Derya, H. (2016). Freiburg Okulu Çerçevesinde Eucken ve Hayek. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 493-512.
- Dinar, G. B. (2013). Kurum, İçgüdü ve Alışkanlık Kavramları Temelinde Veblen'in Kurumsal Evrim Teorisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 4(46), 45-66.
- Dinar, G. B. (2014). Wesley Mitchell'in İktisat Bilimine Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme. *İktisat ve Toplum Dergisi*. Sayı: 46, 59-68.
- Doğan, Z., & Kurt, Ü. (2016). Yeni Kurumsal İktisadın Dalları. *Journal of Life Economics*, 3(1), 115-130.
- Güler, E. (2012). Geçiş Ekonomileri ve Yeni Kurumsal İktisat'ın Yeniden Yükselişi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 52-68.
- Güler, E. (2012). Geçiş Ekonomileri ve Yeni Kurumsal İktisat'ın Yeni-

den Yükselişi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 52-68.

Hodgson, G. M. (1998). The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*, 36(1), 166-192.

http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/buchanan-life-legacy/turkce-kaynaklar/buchanan-kamu-tercihi.htm

http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/yeni_kurumsal.htm

Işık, A., Sakal, M., & Meriç, M. (2010). Anayasal İktisat Teorisi ve Mali Kurallar: Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 1-25.

Kama, Ö. (2011). Yeni Kurumsal İktisat Okulunun Temelleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 183-204.

Keizer, P. (2007). The Concept of Institution in Economics and Sociology, a Methodological Exposition. *Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series*, 7, 25.

Mirowski, P. (1981). Is There a Mathematical Neoinstitutional Economics?. *Journal of Economic Issues*, 15(3), 593-613.

Ökten, Z. (2004). Yeni Ekonomi, Değişen Rekabet ve Yeni Devlet Biçimi Üzerine Teorik Arayışlar Freiburg Okulu ve Üçüncü Yol. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2).

Paya, M. (2013). Küresel Ortamda İktisat Politikaları. *Türkmen Kitabevi*, İstanbul.

Redek, T., & Suşjan, A. (2005). The Impact of Institutions on Economic Growth: The Case of Transition Economies. *Journal of Economic Issues*, 39(4), 995-1027.

Ricketts, M. (2002). *The Economics of Business Enterprise: an Introduction to Economic Organisation and The Theory of The Firm*. Edward Elgar Publishing.

Rutherford, M. (2001). Institutional Economics: Then and Now. *Journal of Economic Perspectives*, 15(3), 173-194.

Şenalp, M. G. (2007). Düünden Bugüne Kurumsal İktisat. *Kurumsal İktisat*. İmge Kitapevi Yayınları, 45-92.

Şenalp, M. G. (2016). Kafirlik ve Sapkınlık Arasında Kurumsal İktisat. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 65, 24-32.

Tekeoğlu, M. (1993). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Çukurova Üniversitesi.

Tomak, S. (2009). Girişimci Hevristikleri: Bir Kavramsal Çözümleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 145-166.

Vural, S. (2000). İktisadın Tarihi. *Siyasal Kitabevi*, Ankara.

Yıldırım, A. & Gökalp, M. F. (2016). Gelişmiş Ülkelerde Kurumsal Yapı Ve Uluslararası Rekabet Gücü İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1-34.

Yıldırım, A., & Gökalp, M. F. (2016). Gelişmiş Ülkelerde Kurumsal Yapı ve Uluslararası Rekabet Gücü İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1-34.